

סימן צז: על חממות בדיני שביעית

- א. זריעה ונטיעה בבית לערלה, למעשרות ולשביעית
- ב. מה זה בית לפטור ממעשרות ולמקום ספק בשביעית
- ג. מהו המוציא בית מכלל שדה?
- ד. במחלוקת הרמב"ם והראב"ד על חיוב בית במעשרות מדרבנן
- ה. דין חממה בשביעית בזה"ז
- ו. דיון בדברי הירושלמי ובירורם למעשה
- ז. סילוק התמיהות מהירושלמי ומ"פאת השולחן"

א. זריעה ונטיעה בבית לערלה, למעשרות ולשביעית

איתא בירושלמי ערלה (פ"א, הל' ב'): ר"י בשם ר' ינאי אילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה ופטור מן המעשרות דכתיב "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה". ובשביעית צריכה דכתיב "ושבתה הארץ שבת לה" וכתוב "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור".

היינו שפשוט הדבר לחיוב ערלה, הואיל ולא נאמר בלשון שדה; כן פשוט הדבר לפטור ממעשרות שכן נאמר שם שהחיוב הוא על "היוצא השדה"; אולם בשביעית הדבר בספק, שכן כתוב בזה שני לשונות - גם "הארץ" בצורה סתמית הכוללת כל הגדל בארץ. ומאידך נאמר גם בלשון "שדה" - "שדך לא תזרע". על כן הדבר בספק ולא נפשטה הבעיא.

הרמב"ם מביא להלכה חיוב הערלה באילן הנטוע בבית (הל' מעשי"ש ונט"ר פ"י הל' ט"ו) וכן הפטור ממעשרות (מן התורה) באילן הנטוע בבית (הל' מעשר פ"א הל' י'). אולם לענין שביעית הושמטה הלכה זו ברמב"ם. וצ"ע בהשמטתו.

ב. מה זה בית לפטור ממעשרות ולמקום ספק בשביעית

הרמב"ם בהביאו את ההלכה לענין מעשרות בזה"ל:

אילן שנטעו בתוך הבית פטור ממעשרות שני "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה".

מוסיף:

ויראה לי שהוא חייב במעשרות מדבריהם. שהרי תאנה העומדת בחצר חייב לעשר פירותיה אם אספן כאחת.

הוקשה לו מפטור בבית על החיוב בחצר. ומתוך זה מחדש שמדברנן יש חיוב הפרשת מעשרות גם בבית, והיינו שנוקט בפשיטות שהתנאי לחיובו במעשרות מן התורה הוא רק ב"שדה". וחצר מוצא מכלל שדה, כשם שהבית אינו בכלל שדה. וע"כ שאין חיובו בבית ובחצר אלא מדרבנן. מזה יש ללמוד שפטור בית איננו מפני שהגדל בבית גידולו גרוע, שהבית מפריע לגידולו, שהרי הגדל בחצר והוא פתוח לאויר העולם (וכשהוא זרוע ברובו, אף החצר ייחשב כשדה כפי שיובא להלן). ויתר על כן, גם מפורש במשנה להלן (מעשרות פ"ה, ב): "בצלים (מ)שהשרישו בעליה... נפלה עליהם מפולת (היינו שקרסה התקרה) והם מגולים, הרי הם כנטועים בשדה". ע"כ. הרי שאין פטור החצר מחמת גריעותא בגידולו. ע"כ הפטור של בית אינו תלוי בהיות צמיחתו גרועה, אלא מפני שדין תורה הוא לחייב במעשרות רק מה שיש עליו שם "שדה", וכל שאינו בגדר "היוצא השדה" אין בו חיוב מעשרות מן התורה, ואף שטיב הגידול משובח ואינו נופל או גם עולה על הגידול בשדה.

ג. מהו המוציא בית מכלל שדה?

שנינו בירושלמי, שצויין בראב"ד בהשגתו על הרמב"ם הנ"ל, והובא בכ"מ שם בזה"ל:

זרע בחורבה והביאה שלישי, וסיכך על גביו (לר"ע שהולך אחר שלישי ראשון) התוספת חייב (היינו, שאם אמנם המשך הגידול, כשהוא תחת הסיכוך, אין בו כדי לחייב, חיובו שנקבע עם הבאת השלישי נמשך גם בהמשך הגידול).

על דעתיהו דרבנן התוספת פטור (שלדעתם אין הגידול נמשך אחר הראשית. על כן התוספת פטורה, כיון שהיא גדילה תחת הסיכוך, שתורת "בית" על המקום).

זרע בבית והעביר הסכך (היינו ששליש גידולו הראשון הי' בעוד המקום מקורה, שע"ז בטל ממנו שם בית הגורם לו פטור) על דעתיה דר"ע התוספת פטור (מכיון שהבאת השלישי היתה בפטור, התוספת נמשכת אחריו).

על דעתיהו דרבנן - התוספת חייב. (שכן, בהורדת הסיכוך הופך המקום להיות בתורה "שדה". ומכיון שלדעתם אין התוספת נמשכת אחרי ראשית הגידול - חייבת).

כמה הלכות אנו למדים מירושלמי זה:

א. מחיצות (כגון אלה הקיימות בחורבה) אינן מוציאות המקום מכלל "שדה" וחייבים הגידולים במעשרות כמו בשטח פתוח לגמרי.

ב. הקירוי מוציא המקום מכלל שדה, ונותן לו תורת בית, להיות מה שמגדלים בו פטור ממעשרות. ואף שהמקום זרוע, אין הזרעים מוציאים המקום מכלל בית. (וזה שלא כמו בחצר, עיי' להלן ד') שהזרעים מבטלים ממנו תורת חצר לחיוב מעשרות כשדה).

ג. שקירוי כשלעצמו מבלי המחיצות של החורבה אינו מוציא המקום שתחתיו מכלל שדה. שאם לא כן, למה לנו הציור של חורבה, וכך היה אפשר להביא המחלוקת בשדה פתוח שקירה עליו, או שדה שתחת קירוי שהעבירו קירוי. שהרי זוהי עיקר פלוגתייהו של ר"ע וחכמים, אם השליש הראשון שגדל בחיוב או בפטור משפיע על המשך הגידול. ע"כ אתה אומר: **קירוי כשלעצמו אינו מוציא המקום שתחתיו מכלל "שדה"**, כשם שהמחיצות לעצמן אינן מוציאות מכלל שדה.

אמור מעתה: **מחיצות ועליהם קירוי, הם שמחשיבים המקום לבית, ומוציאים אותו מכלל "שדה" לחיוב מעשרות.**

ד. במחלוקת הרמב"ם והראב"ד על חיוב בית במעשרות מדרבנן

בעוד הרמב"ם חידש בנוסח של "יראה ליי", שגם הגדל בבית, אם כי פטור הוא מן התורה ממשי"נ "השדה" חייב במעשרות מדבריהם, הראב"ד חולק עליו, ודוחה הראי' שמביא מתאנה העומדת בחצר:

והראיה שהביא מחצר אינה כלום, דחצר שנטעה או שזרעה היינו שדה. ולא עוד אלא שמיקבע נמי קבעה.

על השגה זו עונה הכ"מ, אחרי שמביא ומבאר השגתו, כדלהלן:

טעמו מדגרסינן בירוש' פ"ג דמעשרות (הל' ד') עלה דההיא תאנה שהיא עומדת בחצר וכו' אוכל א' א' ופטור, ואם צירף - חייב. תני בשם ר' נחמיה חצר שהיא נעדרת, הרי היא כגינה, אוכלין בתוכה ארעי וכו'. תני, זרע רובה חייבת, נטע רובה - פטורה. א"ר חסדא והוא שנטעה לנויה של חצר. הדה ילפא מן ההיא, וההיא ילפא מן הדה - הדה ילפא מן ההיא, זרע רובה חייבת, והוא שתהא נעדרת. וההיא ילפא מן הדה שאם היתה נעדרת הרי היא כשדה, והוא שעידר רובה.

ומשמע להראב"ד, דירוש' פירושא דמתנני' הוא, לומר דמתנני' מיירי בחצר שהיא נעדרת וא"כ הרי היא כשדה ממש. וא"כ הרי דין פירותיה דין הפירות שהם נטועים בשדה, שהם חייבים, דשפיר קרי ב"י היוצא השדה. משא"כ בנוטע בבית דלא קרינן ביה היוצא השדה.

וע"ז מגיב הכ"מ:

ויש לתמוה עליו, דהא בירוש' לא קאמר דמיקריא שדה, אלא בנעדרה רובה דוקא. ועוד דלא מיקריא שדה אלא בזרע, אבל לא בנטע. והראב"ד עצמו כ"כ בפ"ד. וא"כ מתנני' דמיירי באילן פשיטא דלא מיקריא שדה דאין כאן זרע. ואפי' אם זרע, מאחר שלא נעדרה רובה, אין כאן "שדה". א"כ מייתי רבינו לאילן שנטעו בתוך הבית. ומשי"כ הראב"ד ולא עוד אלא מיקבע נמי קבעה אינו מכוון דאדרבה - מה שהוא קובע, הוא מפני שהוא חשוב כבית. עכ"ל.

ונראה לבאר דעת הראב"ד מטענת הכ"מ עליו, וממה שהביא ממשי"כ הראב"ד עצמו בפ"ד. דז"ל הראב"ד שם:

והעיקר שאם נזרעה רובה פטורה (היינו שבטל ממנה תורת חצר לקביעה למעשרות) שהזרעים עושים אותה שדה. אבל אם נטעה רובה חייבת שהנטיעות אינן מוציאות מידי יישוב. והכי איתא בעירובין. ואמרינן בירוש' א"ר חסדא: והוא שנטע לנוי חצר.

זר"ל, שבנטיעות אם הן מוציאות מכלל חצר ומחשיבות המקום כשדה, הדבר תלוי במטרת הנטיעה, שאם הם לנוי החצר ולפיתו, אין נטיעות אלו מוציאות מכלל חצר, שהרי הן נועדו דוקא לפיות את החצר ולעשותו יותר ראוי לשימוש חצר. משא"כ אם נטעם כדי ליהנות מפירותיהם שזהו שימוש הרגיל של שדה, הרי הוא מוציא בזה מכלל חצר. ובהא דתאנה לא מיירי בנטיעה לנוי אלא לצורך פירותיה. אכן ס"ל לראב"ד, שהא דאמרינן התנאי שמוציא מכלל חצר ע"י עדר רובה וזריעתה תנאי זה אינו אלא באשר לזרעים, שכן דרך גידולם דורש עידור מוקדם, וכן אין בכוחם לבטל שם חצר מזה אלא כשזרע רוב החצר, שע"י הופכו מחצר לגינה ושדה. ולא כן האילנות הנטועים לפירותיהם אין כאן צורך לתנאי של עידור מוקדם, שהאילן משתרש יפה, ואיננו זקוק לתנאי זה בהכרח. וכן אינו מותנה בזה שממלא רובו של חצר, שמקומו כשלעצמו חשוב הוא להחשב שדה לחייבו במעשרות, אעפ"י שאינו מבטל אליו את כל החצר לבטלה מתורת חצר. באופן שנמצא שיש בחצר זו, **מצד האילן - תורת שדה, ומצד שאר החצר - תורת חצר** לקביעתו. וזהו שסיים הראב"ד: ולא עוד אלא מקבע נמי קבעה. שע"ז כ' הכ"מ: אינו מכוון וכו'. היינו שהעובדא שאם צירף כמה מהם ואכל ייחשב לאכילת קבע וחייב לעשרן מוכיח שהמקום תורת חצר עליו, ואיך יתכן לומר שיש למקום תורת "שדה" לחייב במעשרות מן התורה. וזו היתה באמת הוכחת הרמב"ם שהמדובר שאין נפקע תורת חצר מהמקום, ומוכרח שהמדובר על חיוב רק מדבריהם, וא"כ ה"ה באילן הנטוע בבית. וע"ז דוחה הראב"ד באמרו "ולא עוד" כלומר - למרות שעל התאנה עצמה תורת גדל בשדה עליה, ולזאת מתחייבת במעשרות, אלא שגם מאידך גיסא, לא פקע מהחצר עצמה תורת חצר, והר"ז בגדר קבע לחייב גם על צירוף, אעפ"י שבשדה אין גם צירוף מחייב מגדר אכילת קבע. ודו"ק.

ה. דין חממה בשביעית בזה"ז

נתברר לנו ש"בית" המדובר בו בירושלמי שהובא בראש דברינו, שאין על הגדל בו חיוב מעשרות מן התורה, והוא **שלענין שביעית** מסיק הירוש' בבעי' **דלא** איפשטא, המדובר בכל מקום המוקף מחיצות ויש עליו קירוי מלמעלה. וזהו גם במקום שאינו מקום דיור, אלא מיוחד **לצמחים**. ואף אין תלוי בתנאי שע"י היות הצמח גדל במקום זה, גידולו נפגע במדת מה, אלא אפילו זה משמש לו כגורם להתפתחות **אין זה גורם להופכו לדין "שדה"**. ולפ"ז **ירקות הגדלים בחממה תורת גדלים בבית עליהם לכל דבר**. אכן בהיות שביעית נוהגת מן התורה, הרי מאחר שזה נשאר בבעי' דלא איפשטא, יש לנהוג בגדל בחממה דיני שביעית **לחומרא**, כדין כל ספיקא דאורייתא. וכן העתיק באמת פאה"ש הלכה זו בספרו:

אילן שנטעו בתוך הבית ספק אם נוהג בו דיני שביעית (סי' כ', כ"ד).

אך בא"ד ב"בית ישראל" שם העלה בזה (ס"ק נ"ב):

...ונשאר בספק. ולקמן סי' כ"ג ביררתי דרבינו והאחרונים הכריעו **דשביעית בזה"ז דרבנן. ולפ"ז האיבעיא לקולא.**

והיינו שבזה"ז אנו דנים בזה כדין ספק דרבנן לקולא. אעפ"י שבזמן שהיתה שביעית מה"ת הי' לנו להחמיר דאז היה בזה דין ספק דאורייתא, ולא כן בזה"ז.

ונראה להוסיף הסבר, דאעפ"י דגם בזמן שהיתה שביעית מה"ת הרי רק ארבע מלאכות הן שנאסרו. ואילו "תולדות לא אסר רחמנא" אלא דרבנן אסרו, כמבואר בריש מו"ק (דברי רבא) וברמב"ם (ה' שמטו"י פ"א). אעפ"י כחיבים אנו גם בהלכות אלו כמו במלאכות דאורייתא. ולא אמרין שהואיל וגם בזמן ששביעית היה מה"ת אינן אסורות אלא מדרבנן, בזה"ז אינן נוהגות כלל, לא כן אמרין לענין ספק. דהבדל גדול בין זה לזה. דמלאכות דרבנן, הרי **נאסרו במנין** בתור איסורי דרבנן. וכלל בידניו שכל דבר שהי' במנין **נשאר שריר וקיים לעולם**, ואף בי"ד אחר אינו יכול לבטלו, אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין (מגילה ב' ושי"ט). ולא כן הא ד"בית" **שלא נאסר מכוח גזירת חכמים**, אלא מעצם היות הדבר ספק, שכל שהספק הוא בדאורייתא דינו לחומרא. כל שנשתנה דינו, ונקטינן השתא להלכה ששביעית מדרבנן, מעתה הפך הדבר לספק דרבנן, שדינו - לקולא.

ובזה אולי יתיישב השמטת הרמב"ם להאי ספיקא, דדיני שביעית בזורע ונוטע בבית. וזה למרות שהביא להלכה האי דינא דירוש' הן לענין ערלה לחומרא, והן לענין מעשרות לקולא. שכיון שכל ההלכות של שביעית המדובר בהם לזמן שביעית מן התורה. ובזה אין לנו נפ"מ מאותו ספק שיש לנהוג בו לחומרא, כמו בזורע ונוטע בשדה. שוב לא היה צריך להביא, שממילא לא היינו מחלקים בין בית לשדה, והיינו מחמירים בבית כמו בשדה.

ו. דיון בדברי הירושלמי ובירורם למעשה

בהלכה זו, כפי שהועתקה מהירושלמי, ודינה בזה"ז כפי שהביא בפאה"ש, נתקשו בה, גדולי רבותינו האחרונים מן הרב זצ"ל בספר שבת הארץ, ומרן החזו"א זצ"ל בסי' חזון איש.

שניהם כאחד נתקשו מהא דאמרין במשנה (פ"ב, ד' וכו"ה ברמב"ם פ"ג) שעושים בתים לאילנות בערב שביעית, והיינו לצל, כדמשמע בירושלמי. ומזה קשה על הירושלמי אמאי לא פשיט ספיקו ממשנה זו דאי מותר מאי איכפת לי מה שגדלה מחמת הצל, מאחר שכבר עשה את הבית (לשון קו"א בשבה"א סי' ג'). בחזו"א העלה בזה לחלק:

דהתם הנך מצד האילן (כלומר, עשויין לטובת האילן להצל עליו) או שיש בגג חלונות כאלכסון שמגין מפני החמה ואינו מגין מפני הגשמים ומפני הטל והאוויר. (ואילו)

נוטע בבית הצמחים הם במצב בלתי טוב ורצוי, שנשלל מהם תועלת הגשמים והטללים והאוויר וקוי השמש, והבית להם לרועץ.

ולפי דבריו אלה יש לחלק בין בית שבו מדובר בירושלמי ובפאה"ש לבין חממה, שבעיקר עשוי לטפח גידולים. ואם אמנם גם בחממה יש קצת מהני מילי לגריעותא "שנשלל מהם הגשמים והטללים והאוויר" ויש להשלים להם החסר באופן מלאכותי. אך מ"מ הן בעיקר הם משבחים את הגידול או ממהרים בישולו, וזהו המכוון.

אך לענ"ד, וכפי שנתבאר לעיל באריכות, הגורם המפקיע מהמקום תורת "שדה" אינו קשור כלל בהגרעה מהתנאים שבהם הגידול בשדה הפתוח. אלא בעיקר בהגדרת המקום, ובהפקעתו משם זה ע"י היותו נתון במחיצות ובקירוי גם יחד. (אך בדברינו יתורץ הדבר בפשוטו ויתבאר להלן בע"ה).

שאלה נוספת מעורר ב"שבת הארץ", והוא ממה דאיתא במשנה לענין כלאי הכרם (כלאים פ"ח, ד'):

הבית שבכרם זורעים בתוכו. דמשמע דוקא זורעים משום דחשיב **הפסק**. ותיפ"ל דגם שני מינים מותר לזרוע בתוך הבית.

והיינו, שהרי גם בכלאים נאמר לשון "שדה" - "שדך לא תזרע כלאים", א"כ, לפי הירושלמי הנ"ל גם בכלאים היה לנו לומר שאינו נוהג במקום שמוגדר כבית.

מכוח משנתנו זו, וכן מכוח הקושיא מאיסור עשיית בתים כצל לאילן בשביעית רוצה להסיק בשבה"א:

דחה רבינו (הרמב"ם) מהלכה, או לכה"פ פשיט ספיקא דשביעית לחומרא. ומשו"ה לא הביא את הספק בזה.

ובהתאם לזה, כפי הנראה מעתיק בגוף הסי' שבה"א (פרק א', ג') עפ"י פאה"ש בזה"ל:

אילנות וצמחים שבתוך הבית ספק הוא אם יש בהם איסור משום שביעית אפילו באלה האבות והתולדות המפורשים ובשביעית בזה"ז דרבנן יש להקל **במקום הפסד**.

הרי שלא התיר בזאת אלא במקום הפסד. והוא כנראה מתוך קושי זה ושלא הועתק ספק זה ברמב"ם.

אך מתמיה מאד, שהרי זו תמיהה על הירושלמי עצמו שלא הביא לפשוט ספיקו ממשניות מפורשות. וכן חזינן שפאה"ש לא הרגיש בזה ופסק להקל על סמך הירושלמי שנשאר בספק.

ז. סילוק התמיהות מהירושלמי ומ"פאת השולחן"

וני"ל לתרץ שתי התמיהות:

לפי מה שנתבאר לנו (סי' ג') הא דאמרין ד"בית" מוצא מכלל "שדה" הוא כשקיימים שני התנאים כאחד - גם מוקף מחיצה וגם יש לו קירוי מלמעלה, **אבל בקירוי לבד לא סגי** לאפוקי מכלל שדה. ואשר ע"כ ל"ק מהא דאין עושים

בתים לאילנות, דבפשוטו אין המדובר בעושים לו רק צל **מלמעלה**, להצילו מחום השמש (דמסתבר שהמדובר בשתילים צעירים שהשמש יכולה להזיק להם) אבל **אין המדובר** בעושה לו גם מחיצות מסביב. וזה הרי כאמור אין תורת בית ע"ז, וה"ז בדין "שדה". ע"כ לא הותר כזאת בשביעית.

כמו כן יש לתרץ מהא דכלה"כ. דהרי כפי שראינו שיטת הרמב"ם שבבית יש עכ"פ חיוב מעשרות מדבריהם, א"כ צ"ל דכמו כן **בכה"כ יש איסור מדבריהם**. וזה מוכח מסוגיא דמנחות (ע', א') דאמרינן שם:

א"ר טובימי בר קיסנא אמר שמואל הזורע **כלאים** בעציץ שאי"נ אסור. אמר אביי בשלמא אי אשמעינן לוקה מ"מ מדרבנן - שפיר. אלא אסור, מאי קמ"ל דמדרבנן הוי זריעה, תנינא **תרם** משאי"נ על הנקוב תרומה ויחזור ויתרום.

הרי שלמדום מדיני **תו"מ** לאיסורי **דרבנן** לענין **כלאים**. וא"כ מדמחייבין הגדל בבית מדרבנן **במעשרות**, פשיטא שפיר דגם **בכה"כ** קיים איסור מדרבנן. ע"כ לא מצינן למיפשט לענין שביעית, שהספק שבירושלמי הוא לענין איסור **תורה**. ונראה דאין בזה גם מקום ספק **לדידן** לאיסור **דרבנן**, דכיון דמצד ספק איסור דאורייתא נאסר בשעתו, ממילא לא איצטריכו לגזור בו גזירות דרבנן, כדרך שגזרו במעשרות ובכלאים. ובאיסור כלאים י"ל דגם הראב"ד מודה לאסור.

ונתקיימו לנו דברי פאה"ש במה שפסק לקולא בזריעה ואילנות בבית בשביעית בזה"ז. והנלע"ד כתבתי.

סימן צח : על סידורים נאותים בשנת השבע

שלוחי ב"ד

חממות

עם התקרב שנת השמיטה, יש לציין בסיפוק שהולך וחודר הרצון לשמור על קיום שנת השמיטה כהלכתה. וזה תוך המגמה של צמצום השימוש בהיתר המכירה, כפי שהי' נהוג מאז התחדש היישוב מרוב דוחק של צורך הקיום.

כבר תקופה די ארוכה, בפרט מאז קום המדינה, וריבוי היישובים החקלאיים, הולכת ומתחזקת הנטיה למעט כמה שאפשר בשימוש בהיתר זה. שכן, בעוד שהי' מתקבל על הדעת כל עוד היישוב היהודי בארץ הי' קטן, ומאידיך השימוש באינם יהודים במושבות לצורך עבודות שונות הי' נפוץ ומקובל, לא עוררה המכירה, עפ"י אותם יסודות הלכתיים שעוצבו ע"י גדולי רבני הארץ, שבאותה תקופה, בפרט מרן זצ"ל בספרו "שבת הארץ", בעיות מיוחדות. כשמצד אחד דוחק הצרכים הכלכליים הי' גדול ביותר, וכמעט מן הנמנע הי' להתקיים עפ"י אורח חיים חקלאי בשביתה מעיבוד הקרקעות במשך שנה שלימה, הרי מאידך, לא הכבידה ההגבלה שניתנה יחד עם מתן ההיתר, שארבעת המלאכות שהן מן התורה, בזמן ששביעית היא מן התורה, ייעשו ע"י נכרים. לא כן עם הרחבת וריבוי היישוב היהודי החקלאי בארץ, ועם הרצון לבסס יותר ויותר את העבודה במשק החקלאי על עבודה עברית, השימוש ה"סיטונאי" בהיתר המכירה הפך להיות בלתי נסבל ומעורר הרהורים: הכיצד? האם אמנם ניתן לראות כפתרון קבע, התניית הקיום של יישוב יהודי חקלאי רק ע"י מכירת רוב הקרקעות לנכרים? ולו יהי ואין זו אלא מכירה לזמן קצר, ובתנאים שאין לחשוש לאיסור תורה של "לא תחנם", מכל מקום נראית המכירה כהערמה בולטת, שמן הראוי להמנע ממנה ככל האפשר. זאת ועוד, שבמשך הזמן הלכו והשתכללו האמצעים הטכניים בשטח החקלאי, שניתן לנצלם גם בכדי להתגבר על בעיות הלכתיות שונות. גם אפשרות השימוש בנכרים לביצוע מלאכות שונות, שאף אחר המכירה אינן מותרות שתיעשנה ע"י יהודים, הולכת ונעלמת, מפאת המצב המתוח וגם המסוכן משימוש בהללו שעויינים את היישוב בארץ; ההכרח למצא דרכים להתגבר על הקשיים הקיימים מבלי לפגוע ח"ו בהלכה, וזה מבלי להזיק להיתר המכירה.

אקדים ואומר, שגם כיום לא ניתן לוותר באופן מוחלט על השימוש בהיתר המכירה. שכן צריך להדגיש, שמבחינה הלכתית אין פגם במכירה, למרות שרבו המערערים עליה. כדאי שנוכח שאיסור המכירה לא נאמר במפורש בתורה, אלא נלמד הוא ממה שנאמר "לא תחנם", שתכנו לא ליתן להם חניה, שעל ידי המכירה אתה נותן להם היאחזות וחניה בארץ. ומכאן שמכירה זו שנעשית לזמן קצר, אין בה משום מתן חניה, ואפילו **מחשבה** של מתן חניה על ידי זה **רחוקה**, הן מטעם המוכר והן מטעם הקונה, אין בה. ואשר על כן, כל עוד תהי' זו מצומצמת רק לשטחים קטנים ביותר, אין לראות בזה פגם, כדרך שלעתים ניתן להשתמש בשירות נכרים במקרים מסוימים אחרים.

דברינו הבאים נייחד את הדיבור על הרחבת השימוש במערך של "שלוחי בית דין", שיכול לפתור במדה חשובה את השימוש ההלכתי הנכון ביבול של עצי פרי, שישמרו בקדושתם, ועם זאת החקלאי יוכל למצא מסביב לזה אמצעי מכניס לקיומו. כן נדבר על השימוש בחממות לצורך גידול ירקות, שקיומם הולך ומשתכלל, ועם בירור ההלכה של ענינם בשביעית, יינתן לראות בזה פתרון של ממש, מבלי צורך לקנות מערבים, שהמשא ומתן עמהם נעשה מסוכן, וכמעט שאין להעלות זאת על הדעת.

שלוחי ב"ד

על השימוש ב"שלוחי ב"ד" בענייני שמיטה מובא בצורה מפורשת בתוספתא (שביעית פ"ח, א', ב'):

בראשונה היו שלוחי ב"ד יושבים על פתחי עיירות. כל מי שמביא פירות בתוך ידו, נוטלין אותן ממנו, ונותנין לו מהן מזון שלש סעודות, והשאר מכניסין אותו לאוצר שבעיר.